

УДК 070

Ю. М. Лук'янюк

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт

**НАВУКОВЫЯ БЕЛАРУСКІЯ МЕДЫЯ:
СІСТЭМАЎТВАРАЛЬНЫЯ ФАКТАРЫ**

У артыкуле разглядаюцца сістэмаўтваральныя фактары функцыянавання і развіцця навуковых беларускіх медыя. Вызначаны кагнітыўныя задачы навуковых медыя як феномена пазнавальнай дзейнасці. Разгледжаны канцэпцыі навуковых лічбавых медыя і вэб-пляцовак для інфармавання чытачоў пра новыя навуковыя адкрыцці, мерапрыемствы. Вылучаны сістэмаўтваральныя фактары, якія ўплываюць на станаўленне і развіццё навуковых медыя Беларусі: 1) гістарычныя перадумовы функцыянавання навуковых медыя ў савецкі перыяд і ў эпоху дзяржаўнай незалежнасці; 2) глабалізацыя рынку медыя ў цэлым і кансалідацыя навуковых медыя ў кантынентальнай супольнасці, які складаецца са стратыфікаванай па мэтавай прыкмеце аўдыторыі; 3) нарастанне патрэбы аўдыторыі ў даступнасці, пашырэнні аб'ёму і пастаяннай актуалізацыі навуковых ведаў; 4) змена крытэрыяў “чытабельнасці” навуковых ведаў; 5) дыспазіцыя аўтара навуковага артыкула (навуковец, даследчык і журналіст). Навуковая журналістыка працягвае заставацца формай пазнавальнай дзейнасці, паколькі працэсамі пазнання з'яўляюцца ўспрыманне, асэнсаванне, аналіз, абагульненне, сінтэз, інтэрпрэтацыя інфармацыі па пэўнай праблеме даследавання. Пры гэтым дадзеныя працэсы ажыццяўляюцца ў двухбаковым парадку: ад аўтара да навуковай супольнасці ў цэлым і ад аўтара да пэўнага чытача.

Ключавыя словы: сістэмаўтваральны фактар, беларускія навуковыя медыя, навуковая журналістыка, аўдыторыя, веды.

Для цытавання: Лук'янюк Ю. М. Навуковыя беларускія медыя: сістэмаўтваральныя фактары // Труды БГТУ. Сер. 4, Принт- и медиатехнологии. 2025. № 1 (291). С. 59–62.

DOI: 10.52065/2520-6729-2025-291-8.

Yu. N. Lukyanuk

Belarusian State University

**SCIENTIFIC BELARUSIAN MEDIA:
SYSTEM-FORMING FACTORS**

The article examines the system-forming factors of the functioning and development of Belarusian scientific media. The cognitive tasks of scientific media as a phenomenon of cognitive activity are determined. The concepts of scientific digital media and web platforms for informing readers about new scientific discoveries and events are considered. The system-forming factors that influence the formation and development of Belarusian scientific media are identified: 1) historical prerequisites for the functioning of scientific media in the Soviet period and in the era of state independence; 2) globalization of the media market as a whole and consolidation of scientific media in the continuum of the scientific community, consisting of an audience stratified by target characteristics; 3) the growing need of the audience for accessibility, expansion of the volume and constant updating of scientific knowledge; 4) changing criteria for the “readability” of scientific knowledge; 5) the disposition of the author of a scientific article (scientist, researcher and journalist). Scientific journalism continues to be a form of cognitive activity, since the processes of cognition are perception, comprehension, analysis, generalization, synthesis, and interpretation of information on a specific research problem. These processes are carried out in a two-way order: from the author to the scientific community as a whole and from the author to a specific reader.

Keywords: system-forming factor, Belarusian science media, science journalism, audience, knowledge.

For citation: Lukyanuk Yu. N. Scientific belarusian media: system-forming factors. *Proceedings of BSTU, issue 4, Print- and Mediatechnologies*, 2025, no. 1 (291), pp. 59–62 (In Belarusian).

DOI: 10.52065/2520-6729-2025-291-8.

Уводзіны. Навуковыя СМІ з'яўляюцца крыніцай атрымання інфармацыі аб выніках навукова-даследчай дзейнасці навукоўцаў, спецыялістаў. Нягледзячы на тое, што навуковыя часопісы, на першы погляд, арыентаваны на мэтавую аўдыторыю ў рамках навуковай супольнасці (студэнты,

суіскальнікі, эксперты), вынікі даследаванняў становяцца даступнымі ўсім зацікаўленым асобам, якія жадаюць працягнуць сваё навучанне, удасканаліць наяўныя веды, данесці да аўдыторыі новыя навуковыя ідэі і распрацоўкі [1]. Сярод чытацкай аўдыторыі могуць быць як практыкуючыя, так і

маладыя спецыялісты. Таму асноўнымі кагнітыўнымі задачамі навуковых медыя выступаюць:

- інфармаванне чытачоў аб навуковых распрацоўках, інавацыях, выніках навуковай дзейнасці;
- павышэнне ўзроўню навуковых ведаў спецыялістаў у розных галінах;
- забеспячэнне доступу да інфармацыі для кожнага чытача;
- сумесная праца з навуковымі і адукацыйнымі ўстановамі;
- задавальненне актуальных патрэб аўдыторыі ў папаўненні навуковай інфармацыі;
- інтэграцыя навуковых ведаў у лічбавую прастору [2]. У гэтай сувязі значным уяўляецца вывучэнне навуковых медыя розных краін з мэтай выяўлення пэўных асаблівасцяў і тэндэнцыяў у ўзаемадзеянні з аўдыторыяй, а таксама сістэмаўтваральных фактараў.

Вывучэнне фактараў сістэмаўтварэння навуковых СМІ Беларусі мэтазгодна пачаць з разгляду асаблівасцяў навуковай супольнасці ў цэлым.

Шматгадовы вопыт існавання навуковай журналістыкі паказвае, што аб'ектам адлюстравання тэрэтычных праблем навукі і тэхнікі ў часопісах выступаюць факты, здагадкі, ідэі, арыгінальнасць і дакладнасць вынікаў. Пры гэтым крытэрыямі “чытабельнасці” навуковых артыкулаў з боку аўдыторыі становяцца ступень навізны, метадалогія збору, вывучэння, аналізу і сістэматызацыі рэальнага матэрыялу, а таксама візуальнае афармленне атрыманых вынікаў даследавання. У дадзеным выпадку аўтар выступае ў дзвюх пазіцыях:

- вучонага, даследчыка, навуковага спецыяліста, распрацоўшчыка, які ўяўляе аўдыторыі навуковыя пошукі, выяўляе тэрэтычную праблему і робіць навукова абгрунтаваны канкрэтны высновы;
- журналіста, які абгрунтоўвае актуальнасць і тэматыку свайго даследавання, звязвае з практычным бокам дзейнасці і вызначае перспектывы вывучэння пытання [3].

Такім чынам, навуковая журналістыка працягвае заставацца формай пазнавальнай дзейнасці, паколькі працэсамі пазнання з'яўляюцца ўспрыманне, асэнсаванне, аналіз, абагульненне, сінтэз, інтэрпрэтацыя інфармацыі па пэўнай праблеме даследавання. Пры гэтым дадзеныя працэсы ажыццяўляюцца ў двухбаковым парадку: ад аўтара да навуковай супольнасці ў цэлым і ад аўтара да пэўнага чытача.

Асноўная частка. Фактарам уплыву на развіццё навуковых медыя варта назваць цікавасць суіскальнікаў да даследчай працы [4]. У савецкі час наяўнасць вучонай ступені падразумявала кар'еру адказнага работніка альбо ў рамках адукацыйнай установы, альбо ў партыйных або дзяржаўных органах. У той перыяд асноўным напрамкам развіцця навуковай журналістыкі савецкага перыяду ў Беларусі стала папулярнасць элементарных ведаў фундаментальных навук. У постсавецкі перыяд навуковая журналістыка арыентавалася

на асвятленне праблем вядзення гаспадаркі з мэтай працягу папулярнасці навуковых ведаў і падрыхтоўкі кваліфікаваных кадраў [5].

З пачатку 2000-х гг., нягледзячы на паступовае скарачэнне тыражоў, зніжэнне цікавасці да навуковых ведаў, вялікую ўвагу аўдыторыі да забаўляльных праграм, вядзецца рэалізацыя планамернай дзяржаўнай палітыкі ў сферы навукова-тэхнічнай і інавацыйнай дзейнасці Рэспублікі Беларусь, у выніку якой назіраецца паступовая актывізацыя цікавасці да навукова-даследчай дзейнасці з боку адукацыйных устаноў, навукова-даследчых інстытутаў і рознай мэтавай аўдыторыі [6]. Гэта, у сваю чаргу, спрыяе актывізму развіццю навуковых медыя, захаванню традыцыйных друкаваных выданняў і лічбавых рэсурсаў, якія дазваляюць павысіць уцягнутасць аўдыторыі і напоўніць змест актуальнымі навуковымі тэмамі.

Паказчыкі колькасці чытацкай аўдыторыі (AIR, Average Issue Readership) маюць вялікую значнасць. З аднаго боку, яны адлюстроўваюць аўтарытэтную рэпутацыю выдання і цікавасць да асветленых тэм, з другога – акцэнтуюцца ўвага на высокім узроўні падрыхтоўкі навуковых кадраў, развіцці комплексу інавацыйных напрамкаў, узрастанні ўплыву навуковых дасягненняў на эканамічныя, грамадска-палітычныя, культурныя і гуманітарныя працэсы ў краіне.

Першая палова 2000-х гг. адзначылася значным ростам колькасці навуковых артыкулаў і, адпаведна, павелічэннем колькасці навуковых медыя [7]. Аналіз колькасці публікацый у навуковых выданнях за перыяд 2001–2007 гг. паказаў дынаміку пашырэння профільных тэматык больш за 30%. Варта падкрэсліць, што больш за 50% публікацый належаць аспірантам і суіскальнікам [8].

У Рэспубліцы Беларусь падрыхтоўка навуковых кадраў вышэйшай кваліфікацыі набыла сістэмны характар, актывізацыя праводзіцца даследаванні ў розных галінах ведаў, назіраецца нарошчванне публікацыйнай актывізацыі ў навуковых часопісах, што паказвае на ўстойлівасць тэндэнцыяў да інфармацыйнага забеспячэння шырокай аўдыторыі актуальнымі навуковымі навацыямі. Гэта, у сваю чаргу, матывуе дыстрыбуцыю навуковых часопісаў і спрыяе фарміраванню новых формаў узаемадзеяння з аўдыторыяй [9].

Паспяховае развіццё навуковай сферы абумовіла фарміраванне навуковых лічбавых медыя і пляцовак для інфармавання чытачоў аб навінах у навуцы. Яны ўяўляюць сабой эфектыўныя маркетынгу і кантэнтную базы для прасоўвання інтэлектуальнага прадукта і вывучэння яго спажывецкага попыту. Прыкладамі могуць служыць наступныя:

- Конференцыі.RU – спецыялізаваная электронная пляцоўка, у задачы якой уваходзяць размяшчэнне, прасоўванне інфармацыі аб маючых адбыцца навуковых мерапрыемствах у Беларусі і краінах СНД, дзе карыстальнікам прапануюцца прэс-рэлізы, email-расылкі, прыём заявак на

ўдзел у канферэнцыі, магчымасць пераходу на сайты непасрэдных арганізатараў, інтэграцыя з сацыяльнымі сеткамі і партнёрамі (універсітэты і навукова-даследчыя арганізацыі) [10];

– сайт Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі (nasb.gov.by), які аб'ядноўвае функцыі інфармавання карыстальнікаў аб навуковай дзейнасці, магчымасці публікацыі вынікаў навуковай дзейнасці суіскальнікаў, доступу да навуковых баз дадзеных, напрыклад калекцыі міжнародных рэцэнзуемых часопісаў, артыкулаў;

– Нацыянальны навукова-тэхнічны партал Рэспублікі Беларусь (scienceportal.belisa.org.by), які прадстаўляе адзіны цэнтр доступу да конкурсаў, праектаў, фондаў і праграм, праектаў у Беларусі і за мяжой, мэтай якога з'яўляецца інфармацыйнае забеспячэнне міжнароднага супрацоўніцтва ў галіне навукі, тэхналогій і інвацыяў [11].

Беларускія навуковыя медыя сёння грунтоўца на наступных стратэгіях прысутнасці ў інфармацыйнай прасторы:

1) экспліцытнай, калі навуковы часопіс развівае свой кантэнт выключна ў электронным выглядзе з дапамогай публікацыі навуковых артыкулаў на сайце, рассыланняў электроннай версіі, інтэграцыі на сайты вядучых ВНУ краіны [12];

2) імпліцытнай, якая прадугледжвае захаванне друкаванай версіі часопіса ў абмежаваным тыражы і па запыце чытача і публікацыі анлайн-версіі на сайце часопіса.

Варта адзначыць, што цэнтрам кансалідацыі навуковых СМІ з'яўляецца Нацыянальная акадэмія навук Беларусі, якая рэгулярна праводзіць розныя навукова-практычныя і даследчыя канферэнцыі, кансультацыі, навуковыя сесіі па пытаннях кардынацыі дзейнасці навукоўцаў, спецыялістаў

і суіскальнікаў, вынікі працы якіх публікуюцца ў навуковых часопісах [13]. Сёння НАН Беларусі выдае больш за 50 навуковых часопісаў, бюлетэняў і зборнікаў. Галоўнымі з іх з'яўляюцца афіцыйныя часопісы акадэміі «Даклады Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі» і «Весці Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі». У задачы НАН Беларусі таксама ўваходзіць выданне навукова-папулярнай літаратуры, у тым ліку і за мяжой [14].

Заклучэнне. Такім чынам, на аснове праведзенага аналізу мэтазгодна вылучыць наступныя сістэмаўтваральныя фактары, якія ўплываюць на развіццё навуковых медыя Беларусі.

1. Змена крытэрыяў “чытабельнасці” навуковых артыкулаў аўдыторыяй. Важнымі для чытача становяцца ступень навізны, метадалогія збору, вывучэння, аналізу і сістэматызацыі рэальнага матэрыялу, а таксама візуальнае афармленне атрыманых вынікаў даследавання, што абумоўлівае запатрабаванасць таго ці іншага навуковага медыя, яго рэпутацыю ў навуковай супольнасці [15].

2. Змяненне пазіцыі аўтара навуковага артыкула (вучоны, даследчык і журналіст накіроўвае мэты развіцця навуковых медыя на адлюстраванне актуальных тэарэтычных запытаў шырокай масы чытачоў, на асвятленне ўзаемасувязяў навукі з практыкай і вывучэнне ў далейшым заяўленай праблемы.

3. Гістарычныя перадумовы развіцця навуковых медыя ў савецкі перыяд як асобнай дзяржавы.

4. Нарастанне патрэбы аўдыторыі ў даступнасці, пашырэнні аб'ёму і пастаяннай актуалізацыі навуковых ведаў.

5. Змена крытэрыяў “чытабельнасці” навуковых ведаў.

6. Дыспазіцыя аўтара навуковага артыкула (навуковец, даследчык і журналіст).

Спіс літаратуры

1. Кувалін Д. Б. Научный журнал в современной России: возможные модели поведения // Экономическая политика. 2017. № 6. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/nauchnyy-zhurnal-v-sovremennoy-rossii-vozmozhnye-modeli-povedeniya> (дата обращения: 24.01.2024).
2. Баранова Е. В. Государственная политика в сфере СМИ в Республике Беларусь // Журналистика-2018. Состояние, проблемы, перспективы: материалы 20-й Междунар. науч.-практ. конф., Минск, 15–16 нояб. 2018 г. Минск, 2018. С. 8–11.
3. Парафонова В. А. Некоторые тенденции в развитии современных научно-популярных журналов: уточнение типологической картины // Вестн. Моск. ун-та. Сер. 10, Журналистика. 2009. № 3. С. 156–167.
4. Белякова Л. П. Методологические аспекты современной аналитической журналистики // Журналистика-2018. Состояние, проблемы, перспективы: материалы 20-й Междунар. науч.-практ. конф., Минск, 15–16 нояб. 2018 г. Минск, 2018. С. 61–63.
5. Наука в Беларуси – состояние и перспективы развития / под ред. С. В. Шлычкова. Минск, 2022. 44 с.
6. Константинова Е. Г. Популяризация науки на современном этапе: кризис направления и пути преодоления: автореф. дис. ... канд. фил. наук: 10.01.10. М., 2010. 24 с.
7. Парафонова В. А. Научно-популярные журналы в структуре современных СМИ: типологические и профильные особенности: дис. ... канд. филол. наук: 10.01.10. Тверь, 2017. 187 л.
8. Градюшко А. А. Современная веб-журналистика Беларуси. Минск: БГУ, 2013. 179 с.
9. Вайнмахер А. М., Шмерлинг Д. С. Стратегия научных публикаций в России // Экономическая наука современной России. 2015. № 1 (68). С. 77–82.
10. Іўчанкаў В. І. Журналістыка як сістэма навуковых уяўленняў // Польшыя. 2022. № 3. С. 92–96.
11. Витковская Н. Г. Информационная компетентность как условие формирования профессиональной компетенции журналиста // Вестн. ВУиТ. 2010. № 4. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/informatsionnaya-kompetentnost-kak-uslovie-formirovaniya-professionalnoy-kompetentsii-zhurnalista/viewer> (дата обращения: 18.01.2024).

12. Грабовский К. Научная журналистика для журналистов // ПОЛИТ.РУ – информационно-аналитический портал. URL: <http://polit.ru/article/2012/03/30/grabovsky> (дата обращения: 18.01.2024).
13. Букс М. Как говорить о науке в СМИ? // Uni-CH.RU. URL: <file:///C:/Users/Professional/Downloads/rossiyskaya-nauka-v-mediyom-kontekste.pdf> (дата обращения: 18.01.2024).
14. Виноградова Е. П., Жуков Д. А. Журналисты vs исследователи // Век информации. 2018. № 2–1. С. 99.
15. Лукьянюк Ю. Н. Популяризация науки в медиатекстах журнала «Беларуская думка» // Труды БГТУ. Сер. 4, Принт- и медиатехнологии. 2023. № 2 (273). С. 53–59. DOI: 10.52065/2520-6729-2023-273-2-8.

References

1. Kuvalin D. B. Scientific journal in modern Russia: possible models of behavior. *Ekonomicheskaya politika* [Economic policy], 2017, no. 6. Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/nauchnyy-zhurnal-v-sovremennoy-rossii-vozmozhnye-modeli-povedeniya> (accessed 24.01.2024) (In Russian).
2. Baranova E. V. State policy in the sphere of mass media in the Republic of Belarus. *Zhurnalistika-2018. Sostoyaniye, problemy, perspektivy: materialy 20-y Mezhdunarodnoy nauchno-prakticheskoy konferentsii* [Journalism-2018. Status, problems, prospects: proceedings of the 20th International scientific-practical conference]. Minsk, 2018, pp. 8–11 (In Russian).
3. Parafonova V. A. Some trends in the development of modern popular science journals: refinement of the typological picture. *Vestnik Moskovskogo universiteta* [Bulletin of the Moscow University], series 10, Journalism, no. 3, pp. 156–167 (In Russian).
4. Belyakova L. P. Methodological aspects of modern analytical journalism. *Zhurnalistika-2018. Sostoyaniye, problemy, perspektivy: materialy 20-y Mezhdunarodnoy nauchno-prakticheskoy konferentsii* [Journalism-2018. Status, problems, prospects: proceedings of the 20th International scientific-practical conference]. Minsk, 2018, pp. 61–63 (In Russian).
5. *Nauka v Belarusi – sostoyaniye i perspektivy razvitiya* [Science in Belarus – state and development prospects]. Minsk, 2022. 44 p. (In Russian).
6. Konstantinova E. G. *Populyarizatsiya nauki na sovremennoy etape: krizis napravleniya i puti preodoleniya. Avtoreferat disertatsii kandidata filologicheskikh nauk* [Popularization of science at the present stage: crisis of direction and ways of overcoming. Abstract of thesis PhD (Philology)]. Moscow, 2010. 24 p. (In Russian).
7. Parafonova V. A. *Nauchno-populyarnyye zhurnaly v strukture sovremennykh SMI: tipologicheskiye i profil'nyye osobennosti. Disertatsiya kandidata filologicheskikh nauk* [Popular science magazines in the structure of modern media: typological and profile features. Dissertation PhD (Philology)]. Tver, 2017. 187 p. (In Russian).
8. Gradyushko A. A. *Sovremennaya veb-zhurnalistika Belarusi* [Modern web journalism in Belarus]. Minsk, BSU Publ. 179 p. (In Russian).
9. Weinmacher A. M., Shmerling D. S. The strategy of scientific publications in Russia. *Ekonomicheskaya nauka sovremennoy Rossii* [Economic science of modern Russia], 2015, no. 1 (68), pp. 77–82 (In Russian).
10. Iuchankau V. I. Journalism as a system of science studies. *Polymya* [Flame], 2022, no. 3, pp. 92–96 (In Belarussian).
11. Vitkovskaya N. G. Information competence as a condition for the formation of professional competence of a journalist. *Vestnik VUit* [Bulletin of the Volzhsky University named V. N. Tatishchev], 2010, no. 4. Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/informatsionnaya-kom-pe-tentnost-kak-uslovie-formirovaniya-professionalnoy-kompetentsii-zhurnalista/viewer> (accessed 18.01.2024) (In Russian).
12. Grabovskiy K. Science journalism for journalists. Available at: <http://polit.ru/article/2012/03/30/grabovsky> (accessed 18.01.2024) (In Russian).
13. Buks M. How to talk about science in the media? Available at: <file:///C:/Users/Professional/Downloads/rossiyskaya-nauka-v-mediyom-kontekste.pdf> (accessed 18.01.2024) (In Russian).
14. Vinogradova E. P., Zhukov D. A. Journalists vs Researchers. *Vek informatsii* [Information Age], 2018, no. 2–1, pp. 99 (In Russian).
15. Lukyanuk Yu. N. Popularization of science in media texts of the magazine “Belarusian dumka” *Trudy BGTU* [Proceedings of BSTU], issue 4, Print- and Mediatechnologies, 2023, no. 2 (273), pp. 53–59. DOI: 10.52065/2520-6729-2023-273-2-8 (In Russian).

Інфармацыя пра аўтара

Лук'янюк Юлія Мікалаеўна – кандыдат філалагічных навук, дацэнт, загадчык кафедры тэхналогій камунікацыі і сувязей з грамадскасцю. Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт (вул. Кальварыйская, 9, 220004, г. Мінск, Рэспубліка Беларусь). E-mail: lukianqk@bsu.by

Information about the author

Lukyanuk Yuliya Nikolaevna – PhD (Philology), Associate Professor, Head of the Department of Communication Technologies and Public Relations. Belarusian State University (9 Kal'variyskaya str., 220004, Minsk, Republic of Belarus). E-mail: lukianqk@bsu.by

Паступіў 06.10.2024